

Secțiunea 2.

INTEGRAREA SOCIALĂ: DIFICULTĂȚI ȘI STRATEGII EFICIENTE DE DEPĂȘIRE A LOR

ROLUL FAMILIEI ÎN FORMAREA COMPORTAMENTULUI ELEVULUI MIC

*BIVOL Ala, master în Științe ale educației, grad didactic unu,
IP Liceul Teoretic „Ion Pelivan”, Răzeni, raionul Ialoveni*

Abstract: *Family education consists of a set of systematic actions aimed at training and developing the intellectual, moral and physical qualities of the child. The behavior patterns offered by parents, the styles of parent-child relationships, the emotional quality of the family home create favorable conditions for the formation and affirmation of personality. These factors are extremely important in the formation of the behavior of the young pupil, because during this period the child's character is shaped and strengthened, marking the whole process of further development.*

Keywords: family, behavior, pupil, development, relationship, relationship styles.

Despre educație se vorbește mult și la toate nivelurile, în procesul educațional fiind antrenați diferiți factori: familia, școala, comunitatea etc. Contribuția acestora este foarte valoroasă, însă ponderea cea mai mare a influențelor le revine părinților și familiei în întregime. Familia realizează o acțiune sinergetică asupra copilului. Influența ei are o putere considerabilă, educația în familie constând dintr-un ansamblu de acțiuni sistematice orientate spre formarea și dezvoltarea calităților intelectuale, morale și fizice ale copilului, acțiuni care încep să fie realizate odată sau chiar înainte de conceperea lui.

Istoria fiecărei familii își pune amprenta în conturarea profilului personalității copilului. Relația părinte-copil este una specială, ea ar trebui să fie și cea mai puternică legătură posibilă între oameni.

Încă Platon în „Protagor” și Aristotel în „Politica”, iar mai târziu Jan Amos Comenius [7, p. 5] menționau că actul educațional va fi eficient doar atunci când familia, școala și societatea își vor unifica eforturile. Chiar și în cadrul unui parteneriat educațional eficient, familiei îi revin cele mai relevante funcții [6, p. 240]:

- Asigurarea condițiilor favorabile pentru securitatea și dezvoltarea psihofizică a copilului;
- Crearea mediului relațional care ar influența direct socializarea copilului;
- Crearea unui climat psihologic favorabil pentru satisfacerea trebuinței de respect de sine a copilului și a condițiilor oportune pentru explorarea sinelui/autocunoașterii;
- Încurajarea tentației copilului pentru autoeducație;

- Oferirea de modele relaționale și comportamentale.

În Republica Moldova conceptul de „familie model” presupune uniunea a doi părinți (de sex opus), care mențin relații responsabile, au copii bine crescuți, locuiesc împreună în aceeași locuință. Familia model este independentă economic, responsabilă social, respectă legile și normele societății din care face parte. [2, p. 49].

Această temă este actuală, deoarece familia ocupă locul central în viața copilului: aici el își trăiește primii ani, află informațiile inițiale, însușește valorile, începe să descopere lumea și pe sine, acumulează și simulează modele de comportament, care îi determină ulterior personalitatea, stilul de relații dominant în familie îi marchează tot restul vieții.

Formarea comportamentului este, de asemenea, o problemă de actualitate, datorită faptului că tot mai mulți copii își formează o personalitate deficitară, diferite studii și cercetări au demonstrat faptul că „dezvoltarea personalității elevului mic nu poate fi realizată decât în cadrul matricei familiale, atât modelele de educație cât și calitățile afective și instrumentale ale mediului familial creează premise puternice pentru evoluția armonioasă a copilului, față de care părinții au o responsabilitate fundamentală.

Fiziologia copilului poate fi profund marcată de modul în care părinții răspund trebuințelor sale de hrană, protecție, afecțiune și îngrijire, deoarece dezvoltarea benefică a aptitudinilor sale nu se poate face decât în prezența ambilor părinți. Dacă unul din ei absentează din cămin sau între părinți există conflicte, copilul va dezvolta tendințe și norme contradictorii care vor împiedica evoluția sa corespunzătoare”. [9, p.3]

Fiecare părinte, înainte de conceperea unui copil, ar trebui să se documenteze și să cunoască caracteristica stilurilor de relații părinți-copii pentru a eficientiza educația acestuia și îndeplinirea meseriei de părinte cu toate avantajele și dezavantajele care decurg în urma adoptării unuia dintre stiluri. Aceste stiluri nu se întâlnesc întotdeauna în stare pură – o persoană poate oscila între două sau mai multe stiluri parentale, în funcție de personalitatea sa, de dispoziția la moment, de conjunctură sau de momentul evoluției copilului.

Stilul indulgent este caracterizat prin faptul că părintele îi permite copilului să se manifeste cum vrea el, fără a-i impune prea multe restricții. Pentru el cea mai mare valoare o reprezintă libertatea de expresie. Părintele indulgent manifestă sensibilitate la drepturile altora, se consultă cu copilul atunci când ia o decizie, manifestă căldură și interes față de tot ceea ce face copilul, iar cazurile când îl pedepsește sunt foarte rare. Această atitudine îi permite copilului să-și dezvolte o identitate proprie și să aibă o personalitate distinctă, marcantă, originală. El se simte important, special, fapt ce determină creșterea nivelului stimei de sine, care reprezintă o condiție esențială în dezvoltarea armonioasă a personalității. Stilul parental indulgent stă la baza creativității și a capacității de a lua decizii. Pe de altă parte, copilului crescut într-o manieră indulgentă, îi va fi greu

să înțeleagă rolul limitelor, al regulilor și să țină cont de ele atunci când situația o va cere, deaceia, pentru mulți dintre adulți el poate fi considerat obraznic sau chiar copil-problemă. Părinții se pot aștepta ca în curând el să „preia controlul familiei” în sensul că nu va mai face decât ce vrea el și cu greu va accepta sfaturi. Părintele va fi „depășit”[5, p. 17].

Stilul autoritar presupune respectarea strictă a regulilor impuse, fără să comenteze. Cea mai mică greșeală este pedepsită, intenția copilului de a-și manifesta independența fiind interpretată ca o formă de răzvrătire, fapt ce reprezintă o sursă a conflictelor părinte-copil. De obicei, părintele este rece și detașat față de copil, impunând respectul muncii și ale efortului. Astfel, stilul autoritar îl învață pe copil să devină ordonat, disciplinat, respectuos față de cei de care îi este frică, îi dezvoltă simțul critic, îl învață să devină perfecționist. Adoptarea acestui stil parental atrage după sine numeroase dezavantaje, copilul crescut de părinți autoritari va învăța foarte greu să devină maleabil, sensibil la dorințele altora. El va fi neiertător cu cei care greșesc. De asemenea, acest copil va întâmpina greutăți în realizarea unei comunicări eficiente, va fi frecvent lipsit de inițiativă, de curaj și veșnic nemulțumit, deoarece se va teme în permanență că ar putea greși. Aceste trăsături reflectă diminuarea stimei de sine. Unele cercetări (W. Damon, D. Hart, 1988) arată că un nivel scăzut al stimei de sine în copilărie are urmări negative marcante pe parcursul întregii vieți [5, p. 18].

Stilul indiferent este caracteristic părinților care neglijează copilul, nu sunt preocupați de realizările acestuia, nu manifestă trăiri emoționale pozitive pentru el. În unele cazuri, duse la extrem, asemenea părinți lasă de înțeles că copilul este „în plus”, reprezentând o povară de care s-ar putea lipsi oricând. Copilul, al cărui părinte se manifestă indiferent, învață că părerea lui nu contează prea mult, se simte lipsit de importanță și uneori absolvit de orice responsabilitate. El poate avea o stimă de sine scăzută, poate deveni timorat și urmărit în permanență de un puternic complex de inferioritate. Copilul crescut indiferent se va baza doar pe experiența lui de viață. Ajuns la vârsta adultă, când se va pune problema să primească sfaturi referitoare la cum ar trebui să se comporte, cum ar trebui să-și educe copilul, de ce ar trebui să se ferească, el nu va fi dispus să asculte. Din cauza lipsei de afecțiune, chiar dacă, pe de o parte, îl va face mai rezistent la greutățile vieții, copilul crescut indiferent va fi mai rigid, mai insensibil, mai apatic, mai pragmatic. [5, p. 18].

Stilul permisiv sau protector. Părinții permisivi sunt, aparent, părinți model. Extrem de atenți la nevoile copilului, ei se dedică cu toată ființa meseriei de părinte. Prioritatea lor este să ofere copilului securitate, deoarece conștientizează că un copil este o ființă foarte fragilă, care are nevoie în permanență de sprijin și protecție. În educația copilului are grijă să-l învețe să fie precaut și rezervat față de tot ce vine din afara familiei. Uneori protecția devine exagerată, părinții fiind permanent îngrijorați, imaginându-și pericole pentru copiii lor la orice pas. Atunci când apare o problemă, părinții exagerat de protectori se grăbesc să caute vinovații și să țină morală, fapt care

duce la scăderea eficienței rezolvării conflictului și a învățării unor reguli de disciplină. Asemeni părinților autoritari, acceptă greu situația în care copilul începe să-și dezvolte independența, însă ei nu creează conflicte, ci intră în panică, „se consumă”. Acest stil parental mai atrage după sine alte numeroase dezavantaje. Copilul se simte din ce în ce mai sufocat și are tendința de a se îndepărta de părinți, el găsește că este dificil să comunice direct cu părintele despre problemele personale, de teamă că acesta nu-l va înțelege sau se va îngrijora. Astfel, copilul va învăța să ascundă informații, va avea o viață secretă, nebănuită de părinte. De asemenea, atunci când va fi pus în situația de a-și exprima frustrarea sau mânia, va prefera să se exprime indirect, prin acte de răzbunare sau sabotaj [5, p. 19].

Stilul democratic este caracteristic părinților care, prin comportamentul lor, întotdeauna urmăresc ca drepturile copilului să fie respectate, fără a omite stabilirea unor reguli care să fie aplicate consecvent și urmate de toți membrii familiei. Impunerea de reguli implică o flexibilitate, deoarece pentru ei nu legea este cea mai importantă, așa cum e pentru părinții autoritari, ci omul este pe primul loc. Părintele care îmbrățișează acest stil de relații este suficient de indulgent, flexibil și deschis spre nou pentru a accepta tot ce ar putea ameliora viața copilului și a familiei, însă este în același timp suficient de autoritar pentru a impune o disciplină riguroasă, a-l învăța pe copil să respecte reguli și să îndeplinească eficient sarcinile care i se dau. Pe de altă parte, părintele care are un stil parental democratic este suficient de protector pentru a-i oferi copilului securitatea de care are nevoie și pentru a-l sprijini atunci când situația o cere, este suficient de înțelegător și încrezător în capacitatea copilului de a lua unele decizii. El încurajează copilul să fie independent, respectându-i opiniile, interesele și personalitatea. Manifestă căldură față de copil, îl apreciază, îl consideră un membru responsabil al familiei. Ca urmare a acestor atitudini parentale, copilul își va dezvolta deprinderi de comunicare eficientă, va manifesta creativitate, inițiativă, capacitate decizională, autonomie personală. Ca urmare a încurajărilor și a încrederii care i se acordă, copilul va avea un nivel ridicat al stimei de sine, care îi va permite să obțină eficiență și productivitate în acțiunile întreprinse. Copilul va învăța să respecte pe alții, să accepte observații, să-și exprime cu curaj punctul de vedere. Independența ce i s-a acordat îl va ajuta să-și identifice propriile aptitudini, care, ulterior, îl vor ajuta să-și aleagă meseria care i se va potrivi, îndeplinindu-și propriile vise, nu pe cele ale părinților. Cu toate că în aparență stilul democratic are numai avantaje, e de menționat faptul că, un copil crescut în acest mod se va adapta cu greu stilului autoritar. El ar putea avea de suferit din motiv că nu va executa prompt sarcinile care i se propun și pentru că „discută ordinele” [5, p. 20].

Fiecare stil parental are avantajele și dezavantajele sale. Mai mult decât atât, în timp ce unii părinți consideră anumite valori ca fiind calități ca, independența, libera exprimare, alții le consideră defecte (răzvrătire, comentarea ordinelor). De aceea depinde doar de părinți cum încearcă să se

autocunoască, să se autoperfecționeze, să se stăpânească și să încerce să-și crească copiii pentru viață și nu pentru sine așa cum s-ar părea mai comod. Echilibrul între stilurile adoptate, Regula de aur – Calea de Mijloc - ar putea fi răspunsul la multe întrebări și situații ce apar în creșterea și educația copilului.

Relațiile interpersonale cu părinții au un rol primordial în dezvoltarea personală și a tipului de relații pe care le va stabili copilul ulterior cu alte persoane de-a lungul vieții. Multe din „datele interne” ale fiecărei persoane se capătă în cadrul acestor relații primare. De exemplu, stima de sine. Dacă unui copil i se repetă, sub diverse moduri, mai mult sau mai puțin explicite, că el nu este capabil de a face un lucru cum trebuie, dacă este criticat tot timpul, dacă este în permanență comparat cu cei care au performanțe mai bune (colegii, frații mai mari) sau dacă pur și simplu nu este lăsat să se descurce singur în diverse situații potrivite vârstei, atunci copilul respectiv va dezvolta o neîncredere în sine, se va îndoii toată viața de propriile lui capacități de a face față, de a se descurca. Iar relațiile pe care le va stabili cu alte persoane, vor fi probabil de tip dependent, submisiv, în care va fi tentat să atribuie celorlalți o pricepere, putere și importanță mai mare decât lui însuși.

Un alt exemplu este cel al copiilor care au crescut privați de o minimă afecțiune. La rândul lor, adulți fiind, vor fi incapabili să ofere altora afecțiune. Copiii care au fost abuzați psihic, fizic sau sexual, vor deveni niște adulți cu o stimă de sine scăzută, împovărați cu grave sentimente de vinovăție, ură și neputință, bântuiți de depresii permanente sau periodice, incapabili de a construi relații armonioase cu partenerii lor. Unii vor deveni la rândul lor abuzatori, nefiind capabili de a relaționa decât în jurul ideii de suferință, de umilință a celuilalt, după modelul relației cu propriii părinți.

Chiar și în cazurile mai puțin dramatice și patologice, modelul relației cu părinții și modelul relației dintre părinți vor rămâne un model important, dar inconștient, pe baza căruia se vor construi viitoarele relații. În general, cu cât o persoană este mai importantă, mai semnificativă pentru copil din punct de vedere emoțional, cu atât relația copilului cu aceasta este mai asemănătoare cu relația cu părinții.

În orice relație, inclusiv în relația primară cu părinții, există 2 dimensiuni al cărui raport se poate modifica în timp: dimensiunea afiliativă, de apropiere, de atașament și dimensiunea individualizantă, de distanțare, de autosuținere. Inițial, prima dintre aceste dimensiuni este singura prezentă în mod evident, copilul simțindu-se una cu părintele. Abia la o vârstă ceva mai mare copilul începe să realizeze că există o lume în afara lui, că „mama nu face parte din el și el din mama lui” [9, p. 19].

E de menționat, că nu numai relația dintre părinți și copii este importantă pentru dezvoltarea acestora, dar și tipul de relație dintre părinți. Să nu uităm că, atunci când intrăm în viața de cuplu,

primul și cel mai important model pe care îl avem este cel al relației de cuplu dintre părinții noștri. Dacă această relație a fost una tradițională, bazată pe roluri bine conturate ale fiecăruia dintre parteneri, foarte probabil că și noi, la rândul nostru, vom căuta un partener cu care să putem reproduce același tip de relație tradițională.

În perioada școlarității mici sfera de influență a exemplurilor educative se extinde, copilul își găsește modele de viață în rândul educatorilor, profesorilor, cunoștințelor pe care îi respectă și care se bucură de prestigiu.

Indiferent de vârstă, este foarte important ca părinții să ofere copilului modele pozitive, demne de urmat. E necesar ca ei să cunoască și să direcționeze domeniul de interese ale copilului, să-i supravegheze lecturile, să-i propună opere literare, să practice lecturile în familie, vizionarea filmelor, spectacolelor cu personaje valoroase, cu exemple pozitive de comportament. Ulterior, părinții vor discuta despre cele citite și vizionate, pentru a interveni cu precizările necesare, pentru a releva pildele demne de urmat, a-l deprinde pe copil să anticipeze consecințele modelelor de comportament pozitive și negative. Se vor discuta, de asemenea, și modele din cotidian, în cadrul discuțiilor copiii vor fi sensibilizați, atenția fiindu-le orientată asupra aspectelor pozitive și negative ale modelului, asupra acelor calități, pe care copilul urmează să le însușească pentru propriul model de personalitate. Astfel, treptat, selectând din modelele oferite ceea ce este mai valoros, respingând ceea ce nu corespunde propriilor criterii valorice, copilul va fi ajutat să acumuleze experiență de viață, să-și dezvolte spiritul critic, să-și creeze un model „sintetic”, care va cuprinde tot ceea ce a găsit valoros în modelele oferite.

Părinții vor recurge la oferirea modelelor comportamentale, mai cu seamă din fragedă vârstă, căci, pe măsura creșterii, copilul își găsește singur modele pe care le preia. Părinții vor avea grijă doar ca acestea să fie din cele benefice, pozitive.

Modelele de conduită oferite de părinți, calitatea afectivă a căminului familial, creează condiții favorabile pentru formarea și afirmarea unei personalități, apte a se integra eficient în societate, respectând normele și legile acesteia.

E bine să se țină cont de faptul că, lipsiți de influența benefică a unui mediu familial favorabil, deseori din cauza stilului comportamental neadecvat al părinților, al deficitului de afecțiune și încredere în relațiile cu aceștia, copiii ajung să săvârșească abateri de la normele de convingere socială.

Foarte important este modelul în educație. Seneca spunea că „Lungă-i calea prin percepere, scurtă și bună prin exemple”, [10, p. 11] acesta fiind unul dintre cele mai eficiente mijloace în educația copilului. Este esențial ca el să fie unul pozitiv și utilizat cu pricepere. Importanța modelului sau exemplului pozitiv în procesul de educație se bazează pe tendința înnăscută a copilului de a imita. Din fragedă copilărie el imită persoanele care îi sunt mai aproape: părinți,

bunici, frați/surori mai mari. Incontestabil, pentru copil părinții constituie primele modele de viață și de comportament, însă, părintele care își subliniază în permanență în prezența copilului performanțele sale deosebite, își pierde treptat imaginea de model. Oricât de mici ar fi, copiii observă fiecare detaliu în comportamentul părinților, deaceia aceștea nu trebuie să atragă mereu atenția asupra realizărilor lor.

Goethe remarca că „este o dorință pioasă a tuturor părinților, ca ceea ce le-a lipsit să vadă realizat la copiii lor, cam așa ca și cum ar trai cineva pentru a doua oară și ar dori abia acum să se folosească temeinic de experiențele primului curs al vieții.” [1, p. 120]. În ultimii 30-40 de ani s-a ajuns la concluzia că raportul părinte-copil este decisiv în dezvoltarea normală a copilului, punându-se în evidență rolul familiei în procesul de socializare. E vorba de familie ca instituție socială și mediu de dezvoltare. Familia presupune și prezența tatălui. Atașamentul psihic al copilului se obține eficient prin participarea tatălui la îngrijirea copilului. Încă J.J.Rousseau susținea: „Copilul se naște bun, desăvârșit – îl strică viața și metodele educaționale... totul iese bun în mâinile Creatorului; totul degenerază în mâinile omului”. Mai târziu psihologul austriac A. Adler menționa că „în formarea personalității copilului un rol important îl joacă constelația familială, relațiile dintre părinți și copii. [4, p. 256]. Impactul benefic al acestora se observă atunci când adulții își iubesc copiii, le respectă personalitatea, îi ocrotesc de influențele negative ale mediului social, le creează condiții pentru dezvoltarea maximă a potențialului, îi învață să respecte normele și regulile stabilite în societate și, desigur, să se respecte pe sine și pe cei din jur, tratându-i cu toleranță și dragoste.

Educația copilului se va baza pe respectarea unor cerințe fundamentale [3, p.16]. De primă importanță este faptul ca părinții să aibă un comportament afectiv, să fie duioși și blânzi, stimulând astfel dezvoltarea psihică a copilului, contribuind la formarea sentimentului de deplină siguranță. cerințele față de copil trebuie să aibă un caracter permanent și să se întemeieze pe posibilitățile reale ale acestora, astfel, prin aprecieri constante, pline de discernământ, se va contribui la cultivarea respectului de sine, la formarea voinței copilului.

În concluzie, e de menționat că relația copil-părinte este una specială și indistructibilă, ea ar trebui să fie și cea mai strânsă și puternică legătură posibilă între oameni. De tipul de relații adoptat de părinți depinde în mare măsură formarea personalității acestuia și, respectiv, integrarea lui în societate.

Familiei îi revine rolul primordial în formarea personalității școlarului mic. E important ca părinții, în educația copilului, să țină cont de faptul că familia ocupă locul central în viața copilului: aici el își trăiește primii ani de viață, află informațiile inițiale, însușește valorile, începe să descopere lumea și pe sine, acumulează și simulează modele de comportament, care îi marchează, ulterior, destinul.

Comportamentul elevului mic poate fi modificat. De exemplele ce i se oferă depinde rezultatul modificărilor. O importanță mare are conlucrarea cadrelor didactice cu familiile copiilor în vederea excluderii violenței de orice tip ca mijloc de educație, aceasta știrbind din universul valoric al copilului și acționând direct asupra dezvoltării personale armonioase.

Educația în familie are la bază un ansamblu de acțiuni sistematice orientate spre formarea și dezvoltarea capacităților intelectuale, morale și fizice ale copilului, acțiuni care încep să fie realizate odată sau chiar înainte de conceperea lui.

Părinții sunt responsabili de integritatea fizică și psihică a personalității elevului mic, de eficiența educației transmise generațiilor în creștere depinde viitorul societății în întregime.

Considerăm oportună inițierea la nivel de stat a unui curs obligatoriu de Educație parentală, pentru licee, colegii și universități, unde tinerilor să li se ofere suficiente cunoștințe și abilități de creare a familiilor armonioase și de educare corectă a viitorilor copii. Doar așa putem avea o societate sănătoasă.

Bibliografie:

1. BALAHUR, D. *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Editura: All Beck, 2001. 120 p.
2. CERBUȘCA, P. *Educația civică. Manual cl. IX-a*. Chișinău, 2005. 103 p.
3. Colecția „Cathedra”. Cunoașterea copilului. București: Revista de Pedagogie. 1992. 21p.
4. COSMOVICI, A. și colab. *Metode pentru cunoașterea personalității*. București: Ed. Didactică și pedagogică, 1972. 430 p.
5. DOLEAN, I. *Meseria de părinte*. București: Aramis, 2002. 96 p.
6. MITROFAN, N. *Familia de la A la Z*. București: Humanitas, 1991. 325 p.
7. STANCIU I. *Istoria pedagogiei*. București: Ed. Didactică și pedagogică, 1998. 193 p.
8. www.copilulmeu.ro
9. www.desprecopii.ro
10. www.educ.ro